

STUDIJA SLUČAJA

- Dečji, rani i prinudni brak-

Autorka: Gordana Stevanović Govedarica

Juni 2023.

STUDIJA SLUČAJA

Dečji, rani i prinudni brak

Autorka:

Gordana Stevanović Govedarica

Izdavač:

Romska ženska mreža Srbije

Štampa:

Student

Tiraž:

250 primeraka

SADRŽAJ

UVOD	7
POJMOVI/KONTEKST	9
METODOLOGIJA	12
PRAVNA SIGURNOST I DOBROBIT ISPITANICA	15
SITUACIONA ANALIZA U SRBIJI.....	16
PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR REPUBLIKE SRBIJE RELEVANTAN ZA DEČJE BRAKOVE	19
Zakoni	19
REZULTATI/STUDIJE SLUČAJA	24
Iskustva rodno zasnovanog nasilja.....	36
Pričanje o nasilju/Prijavljivanje	38
Stavovi o ranoj udaji i vezom sa kultom nevinosti	40
STUDIJE SLUČAJA	42
I studija slučaja.....	42
II studija slučaja.....	47
III studija slučaja.....	52

UVOD

Romska ženska mreža Srbije je u svom radu usmerena na ukidanje negativne društvene pojave dečjih, ranih i prinudnih brakova koji su prisutni i u romskoj zajednici. Činjenica je da se dečji, rani prinudni brakovi dešavaju i među opštom populacijom u Srbiji, često među siromašnijim stanovništvom i u ruralnim predelima, ali je ova praksa, ipak, veoma zastupljena u romskim zajednicama, gde se, na osnovu podataka iz UNICEF-ovog MIKS istraživanja, više od polovine devojčica udaje pre navršene 18. godine života. Dečiji brak često prate rane i učestale trudnoće i porođaji, što rezultira višim stopama morbiditeta i mortaliteta majki. Smrtni ishodi povezani sa trudnoćom vodeći su uzrok smrtnosti devojčica između 15 i 19 godina, bilo da su udate ili neudate, širom sveta. Mortalitet novorođenčadi među decom vrlo mladih majki je veći (ponekad i dva puta veći) nego kod starijih majki. Dečji brakovi takođe doprinose većoj stopi napuštanja škole, posebno među devojčicama, prisilnom isključenju iz škole i povećanom riziku od porodičnog nasilja, uz ograničavanje uživanja prava na slobodu kretanja. Plaćanje miraza i kupovina mlade, koje prakse postoje u brojnim društvima, mogu povećati ranjivost žena i devojčica i njihovu izloženost nasilju i štetnim praksama¹.

Romska ženska mreža Srbije je radila sa zajednicom u cilju prevencije dečjih ranih i prinudnih brakova i podizanja svesti Romske zajednice o štetnosti dečjih, ranih i prinudnih brakova.

Izrada Studije slučaja dečji, rani i prinudni brak ima za cilj da ukažemo na problem dečjih, ranih i prinudnih brakova u romskoj

¹ Par. 20-24 Zajedničkog opšteg komentara broj 31 Komiteta za eliminisanje svih oblika diskriminacije žena i broj 19 Komiteta za prava deteta o štetnim praksama

populaciji u Srbiji. Ona će nam približiti položaj devojčice prilikom sklapanja dečjeg, ranog i prinudnog braka, kako je došlo do sklapanja tih brakova i kako su/nisu nadležne institucije reagovalе.

Na taj način, Romska ženska mreža želi da ostvari naš zajednički cilj a to je da podignemo vidljivost Romkinja u našem društvu, a pogotovo da ukažemo na problem dečjih, ranih i prinudnih brakova u romskoj populaciji.

Rana udaja kao romska tradicija je stereotip, jer na to pre svega utiču siromaštvo, nedostupnost obrazovanja i zdravstvene zaštite, život u patrijarhalnim porodicama. Izradom i ove Studije slučaja Romska ženska mreža Srbije želi da pošalje poruku: **SVAKO DETE IMA PRAVO NA DETINJSTVO, ZAUSTAVIMO DEČJE BRAKOVE**

Izrada Studije slučaja dečji, rani i prinudni brak je nastala u okviru Projekta “Institucionalna podrška radu Romske Ženske Mreže Srbije” podržanog od strane OAK fondacija od 01.08.2022. - 31.07.2023. Podrška fondacije OAK RŽM je usmerena na javno zagovaranja za unapređenje položaja romskih devojčica na lokalnom i nacionalnom nivou u Republici Srbiji. Projektna ideja prati ratifikovane i donete međunarodne i nacionalne dokumente koji se odnose na ženska - dečija ljudska prava i stvara uslove za njihovu dopunu i primenu. Rad Mreže je, između ostalog, usmeren na ukidanje prakse dečjih brakova koji su prisutni u romskoj zajednici.

POJMOVI/KONTEKST

Dečji, rani i prinudni brak su oblici nasilja koji predstavljaju grubo kršenje prava deteta, posebno devojčica, prema Konvenciji o pravima deteta i Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama. Oni ugrožavaju psihofizičko zdravlje devojčica i izlažu ih riziku od apatridije, nasilja u porodici, trgovine ljudima.

Za potrebe izrade studije slučaja, koristiće se definicije dečjeg, ranog i prinudnog braka koje su usklađene sa definicijama Ujedinjenih nacija².

U izradi Studije slučaja dečjeg, ranog i prinudnog braka termin dečji brak će obuhvatiti sva tri oblika nasilja nad detetom

Dečji brak je brak u kojem je bar jedan od partnera dete, odnosno osoba mlađa od 18 godina.

Rani brak podrazumeva brak koji uključuje osobu mlađu od 18 godina u zemljama u kojima se punoletstvo stiće ranije ili nakon zaključenja braka. Rani brak se može odnositi i na brak u kome oba supružnika imaju 18 ili više godina ali zbog uticaja drugih faktora, kao što su stepen fizičkog, emocionalnog, seksualnog ili psihosocijalnog razvoja ili nedostatak informacija o svojim životnim opcijama, nisu spremni za brak.

Prinudni brak je bilo koji brak sklopljen bez pune i slobodne volje jednog ili oba partnera i/ili u kome jedan ili oba partnera ne mogu

² Prevencija i eliminacija dečjih, ranih i prinudnih brakova – Izveštaj Visokog komesara za ljudska prava, A/HRC/26/22, 2014, dostupno na: <https://undocs.org/A/HRC/26/22> pristupljeno 04.03.2022.

da prekinu ili napuste brak, uključujući i nemogućnost nastalu usled prinude ili intenzivnog društvenog ili porodičnog pritiska.³

Ustav Republike Srbije⁴ jemči ostvarivanje, neposrednu primenu i zaštitu ljudskih i manjinskih prava i sloboda. Između ostalih zajemčenih ljudskih i manjinskih prava i sloboda, Ustav jemči pravo na život⁵ i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta⁶, zabranjuje ropstvo, položaj sličan ropstvu, trgovinu ljudima i prinudni rad pod kojim podrazumeva i seksualnu eksploataciju⁷, jemči pravo na ličnu slobodu i bezbednost⁸, pravo na pravnu ličnost (pravnu sposobnost) i poslovnu sposobnost sa navršenih 18 godina⁹, pravo na slobodno odlučivanje o zaključenju i raskidanju braka i zasnivanje braka na osnovu slobodno datog pristanka¹⁰, slobodu odlučivanja o rađanju¹¹. Ustav posebno garantuje prava deteta, naročito ističući pravo na zaštitu od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja¹². Roditelji imaju pravo i dužnost da izdržavaju, vaspitavaju i obrazuju svoju decu, a roditeljska prava mogu biti oduzeta ili ograničena samo odlukom suda, ako je to u najboljem interesu deteta¹³. Porodica, majka, samohrani roditelj i dete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, a dečji rad (rad dece mlađe od 15 godina) i rad štetan po zdravlje ili moral dece je zabranjen¹⁴.

⁴ „Službeni glasnik RS“, broj 98/2006

⁵ Član 24 Ustava

⁶ Član 25 Ustava

⁷ Član 26 Ustava

⁸ Član 27 Ustava

⁹ Član 37 Ustava

¹⁰ Član 62 Ustava

¹¹ Član 63 Ustava

¹² Član 64 Ustava

¹³ Član 65 Ustava

¹⁴ Član 66 Ustava

Republika Srbija potvrdila je skoro sve ključne međunarodne ugovore, uključujući i Konvenciju o pravima deteta¹⁵ sa fakultativnim protokolima o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji¹⁶, i učešću dece u oružanim sukobima¹⁷; Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena¹⁸; Konvenciju o pristanku na brak i minimalnoj starosti za sklapanje braka i o registrovanju brakova¹⁹; Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulsku konvenciju)²⁰, Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvenciju)²¹, i Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima²².

Srbija se već duže od jedne decenije nalazi u procesu pristupanja Evropskoj Uniji, u okviru koga je u obavezi da svoj pravni sistem u potpunosti usaglasi sa pravnim tekovinama EU.

¹⁵ Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima deteta ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90 i "Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 4/96 i 2/97)

¹⁶ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta ("Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/2002)

¹⁷ Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta ("Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 7/2002)

¹⁸ Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br 11/81)

¹⁹ "Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", br. 13/64

²⁰ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici „Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori", broj 12/13.

²¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 1/2010)

²² Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ("Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 19/2009)

METODOLOGIJA

Metodologija analize Studija slučaja dečjeg, ranog i prinudnog braka je izvršena osnovnim metodom prikupljanja podataka u kvalitativnim istraživanjima intervjuom. Uzorak ispitanica je biran na osnovu prethodnog radioničarskog rada i saznanja članica mreže/aktivistkinja na terenu.

Za prikupljanje podataka korišćen je model studije slučaja, koji je obuhvatio podatke o starosti ispitanica, njihovom porodičnom statusu i okruženju, zaposlenosti, obrazovanju, rađanju dece, iskustvima nasilja u primarnoj porodici, iskustvima nasilja u odraslom dobu, i stavovima koji pokazuju poimanje dečjeg, ranog i prinudnog braka i odnos ispitanica prema njemu. Intervjuisanje je sprovedeno na terenu. Očekivani rezultat primene ovakve tehnike istraživanja bio je dobijanje građe koja prikazuje iskustva, stavove i životne priče ispitanica. U tom pogledu, prikupljena građa, odnosno pričanja samih pripadnica ispitivane zajednice, sa posebnim osvrtom na postupanje/ne postupanje nadležnih institucija predstavljali su osnovu za izradu studije slučaja. Intervjui su rađeni pojedinačno, sa svakom ispitanicom odvojeno. Takođe, istraživačice su na osnovu sopstvene procene situacije na terenu imali mogućnost prilagođavanja metodologije studije slučaja u onim pravcima koji produbljuju pojedina važna pitanja ili otvaraju nova, a pojavljivala su se tokom intervju sa ispitanicama. Namera je bila da se sa ispitanicama pre svega vodi razgovor, koji je u određenim situacijama mogao da skrene sa glavne teme, ali je istovremeno davao niz važnih informacija koje istraživačice ne bi saznale držeći se samo unapred pripremljene metodologije studije slučaja.

Obučeni 28 aktivistkinja je radilo na studiji slučaja, koje su u svojim jedinicama lokalne samouprave prukupile i obradile 31 studiju slučaja.

Jedinice lokalne samouprave u kojima su rađene studije slučaja su:

Pirot, Zaječar, Kostolac, Valjevo, Šabac, Kragujevac, Vranje, Leskovac, Novi Bečej, Bujanovac, Novi Sad, Kruševac, Aleksinac, Ljubovija, Kovin, Babušnica, Bela Palanka, Beograd - Karaburma, Beograd - Zemun, Novi Bečej, Beograd - Veliki Mokri Lug, Žabalj, Pančevo, Beograd - Zvezdara, Smederevska Palanka.

Ciljevi izrade analize studija slučaja:

1. identifikacija starosnog uzrasta stupanja u dečji brak i svih pratećih dešavanja/događaja koje su posledice toga;
2. Identifikacija osnovnih faktora koji utiču na postojanje prakse dečjih brakova;
3. Uticaj porodičnog i okruženja zajednice na stavove o dečjim brakovima;
4. Stavovi ispitanica o dečjem braku sa vremenskom distancom od stupanja u dečji brak;
4. Stavove ispitanica o ranim trudnoćama, rodno zasnovanom nasilju i nevinosti budućih nevesti;
5. Postupanje/nepostupanje nadležnih institucija, vidovi njihovog postupanja.

Terensko istraživanje na predviđenim lokacijama sproveo je tim Romske ženske mreže sastavljen od sledećih organizacija:

Organizacija	Email
Romska Ženska Inicijativa – Žabalj	zivka.fan82@gmail.com
Udruženje Romkinja Amarilis – Novi Sad	udruzenjeamarilis@gmail.com
SURZS – Šabac	sofka.vasiljkovic@gmail.com
Mali princ – Beograd	office@maliprinc.org.rs
Inicijativa romskih studentkinja - Ljubovija	marina.vrganj@gmail.com
Bela Romkinja – Novi Sad	sladjavulin@gmail.com
Romkinje sa sela – Pirost	romkinjesasela@gmail.com
Inicijativa – Zaječar	merdzicaleksandra@gmail.com
NVO Sastipe – Vranje	kurticolivera@gmail.com
LERO – Leskovac	laurarzm@gmail.com
Roma Daje – Beograd	Romdae@yahoo.com
Ženski prostor – Niš	vera.kurtic@zenskiprostor.org
Uspešne žene Kostolca – Kostolac	cokic80@gmail.com
Udruženje Roma Novi Bečej	danica.jovanovic09@gmail.com
Roma Danica Pančevo	danica.jovanovic09@gmail.com
Romnjako Ilo – Zrenjanin	danica.jovanovic09@gmail.com
Interglobalni centar Kragujevac	zmsvetlanakg@gmail.com
Papuša – Kovan	sona263@gmail.com
Udruženje Most 014 – Valjevo	udruzenjemost014@gmail.com
NVO Ternipe – Pirost	nvoternipe@gmail.com
Udruženje Roma Zora – Babušnica	dekidana@yahoo.com
Amaro Drom – Smederevska Palanka	zdravka.nasput@gmail.com
Udruženje Roma Nada – Zaječar	udr.rom.nada@hotmail.com
Inicijativa Manuela – Bela Palanka	alicmanuela87@gmail.com
Bibija Romski ženski centar – Beograd	rzc@bibija.org.rs
Ruž – Kostolac	Radojka79@hotmail.com
Udruženje Romkinja Bujanovac	ismaili.asima@gmail.com

PРАВНА СИГУРНОСТ I ДОБРОБИТ ИСПИТАНИЦА

Rad na dečjim brakovima implicira da se radi o izuzetno osetljivoj temi, koja od samih ispitanica zahteva pristup njihovoj ličnoj priči, a od istraživačica visok nivo empatije i senzibilnosti. Ulazeći u privatnu sferu života ispitanica sa kojima su istraživačice razgovarale, pitanje uzajamnog uvažavanja i poverenja bilo je ključno ne samo za kvalitet dobijenog materijala već pre svega za uspostavljanje takvog odnosa u kome će ispitanice prepoznati iskreno nastojanje da izrada studije slučaja ima za cilj da predstavi njihovo iskustvo i stavove o dečjem braku i da se sprovodi zbog dobrobiti njih i njihovih zajednica. Osnovni princip rada pre sprovođenja intervjua je postavljen još pre početka rada na studiji slučaja, a ticalo se učešća ispitanica koje su mlađe od 18 godina i stupili su u dečji brak. Odlučeno je da one ne budu uključene u istraživanje. Intervjui sa njima mogli bi ugroziti njihovu pravnu sigurnost a sa druge strane iskazi devojčica mlađih od 18 godina mogao bi narušiti njihov položaj unutar porodične zajednice. Razgovori sa njima ni u kom slučaju ne sme da ugrozi njihovu bezbednost i sigurnost, niti da trpe posledice. Ključni značaj u uspostavljanju poverenja između ispitanica i istraživačica imalo je to što su aktivistkinje romskih organizacija bile i istraživačice sa kojima su ispitanice već ranije imale pozitivna iskustva. Prethodni rad sa ispitanicima i visok nivo poverenja omogućio je spremnost za razgovor o duboko intimnim temama kao što su njihovi dečji brakovi. Takođe, ispitanicima je predočeno da, ukoliko iz bilo kog razloga procene da ispitanice više ne žele da učestvuju u intervjuu, mogu odustati u bilo kom trenutku. U toku rada sa ispitanicama izražena je bila njihova želja da ostanu anonimne, odnosno garancije da njihovi lični podaci neće biti javno dostupni u bilo kom obliku. Jedna ispitanica je tražila da se ni u upitniku ne navede mesto u kome živi.

SITUACIONA ANALIZA U SRBIJI

Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, 2019.- Izveštaj o nalazima istraživanja. Beograd, Srbija: Republički zavod za statistiku i UNICEF - ukazuje da oko 4 procenta mladih žena starosti 15–19 godina trenutno je udato ili živi u vanbračnoj zajednici, a taj procenat raste na 13 procenata kod žena iz najsiromašnijih domaćinstava. Među ženama starosti 20–24 godine, 1 procenat se udao pre navršene 15. godine, a 6 procenata se udalo pre navršene 18. godine života. Rano stupanje u brak je češće kod žena sa nižim nivoom obrazovanja iz ostalih naselja i iz najsiromašnijih i materijalno depriviranih domaćinstava. Ukupno, 34 procenta mladih žena starosti 15–19 godina iz romskih naselja je trenutno udato ili živi u vanbračnoj zajednici, ali taj pokazatelj raste na 41 procenat kod žena iz najsiromašnijih domaćinstava. Pre navršene 15. godine udalo se 16 procenata, a pre navršene 18. godine 56 procenata žena starosti 20–24 godine. Kod žena starosti 20–24 godine stupanje u brak pre 15. i pre 18. godine mnogo je češće kod onih sa osnovnim obrazovanjem nego kod onih sa srednjim i visokim obrazovanjem. Pre 15. godine u brak stupi svaka peta žena sa osnovnim obrazovanjem (21 procenat) u poređenju sa 2 procenta žena koje imaju srednje ili visoko obrazovanje. Takođe, rani brakovi su karakterističniji za žene iz siromašnijih domaćinstava. Kod žena iz 60 procenata najsiromašnijih domaćinstava postojala je dvostruko veća šansa da stupe u brak pre 15. godine nego kod žena iz 40 procenata bogatijih domaćinstava (20 prema 11 procenata). U brak pre navršene 18. godine stupilo je 73 procenta žena iz najsiromašnijih domaćinstava.

Najveći procenat mladih žena koje su udate ili žive u zajednici udaje se za svoje vršnjake (starije 0–4 godine) – 56 procenata u starosnoj grupi 15–19 godina i 64 procenta u starosnoj grupi 20–24 godine.²³

Podaci Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, pokazuju da su tokom 2022. godine centri za socijalni rad identifikovali 203 dece žrtava dečijeg braka od kojih 9 (4,4%) dečaka, i 194 (95,6%) devojčica. U svim prethodnim izveštajnim periodima uočen je najveći broj romske dece koja su pogođena dečijim brakom. Od ukupnog broja dece 128 (63%) je romske nacionalne pripadnosti i to 6 dečaka (0,4%) i 122 devojčice (95,6%) .

Među identifikovanom decom dominira uzrast dece od 16 i 17 godina (143 deteta, 70,4%), ali nije zanemarljiv i broj od 60 (29,6%) dece mlađe od 16 godina, koja su posebno pogođena dečijim brakom na tom izrazito niskom uzrastu. U romskoj populaciji je značajno veći udeo devojčica mlađih od 16 godina i on iznosi 38,2% u grupaciji romske dece.

U 48 slučajeva (17 romske dece) centri su dali nalaz i mišljenje po zahtevu suda za formalno sklapanje braka (koji su gotovo uvek u prilog sklapanja bračne zajednice, iako se radi o deci ispod 18 godina starosti), što ukazuje na uglavnom, formalan pristup stručnjaka ovom pitanju²⁴

Kakva je situacija na terenu prikazano je i u rezultatima Istraživanja o rasprostranjenosti dečijih brakova u Srbiji obavljenom od strane Romske Ženske mreže Srbije.

²³ <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/mics6-istrazivanje-visestrukih-pokazatelja-za-2019-godinu>

²⁴ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2493/4-izve%C5%A1taj-o-rad-u-csr-db-2022.pdf>

<http://www.zavodsz.gov.rs/media/2292/3-izve%C5%A1taj-o-decijim-brakovima-2021.pdf>

Na pitanje sa koliko godina je prvi put stupilo u bračnu ili vanbračnu vezu, 1.485 ispitanica je odgovorilo da je maloletno stupilo u brak, što je 49,27% od ukupnog broja ispitanica koje su stupile u brak. Ispitanica koja je najranije stupila u brak, tada je imala samo 11 godina. Pre navršene 14. godine, u brak je stupilo 76 ispitanica (5% od broja ispitanica koje su maloletne stupile u brak). Kao mlađe maloletnice (14-15 godina) u brak je stupilo 486 ispitanica (33%), dok je 923 korisnica (62%) ušlo u bračnu, odnosno vanbračnu vezu kao starije maloletnice (16-17 godina), 62% ispitanica koje su se udale maloletne, rodilo je i prvo dete pre punoletstva. Od tog broja, najveći broj ispitanica je prvo dete rodilo između 15. i 16. godine (skoro 50%).²⁵.

²⁵ <https://rzm.rs/mesec-romskog-zenskog-aktivizma/>

PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR REPUBLIKE SRBIJE RELEVANTAN ZA DEČJE BRAKOVE

Zakoni

Porodični zakon propisuje uslove i smetnje za zaključenje braka²⁶, između ostalog i minimalni uzrast za sklapanje braka, te propisuje da brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18. godinu života, ali da sud može, iz opravdanih razloga, dozvoliti sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku²⁷. Porodični zakon propisuje i da brak ne može sklopiti lice čija volja nije slobodna²⁸.

U krivičnompravnom smislu, dečji, rani i prinudni brak su eksplicitno ili implicitno sankcionisani kroz više krivičnih dela: *Nasilje u porodici*²⁹, *Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica*³⁰, *Prinudno zaključenje braka*³¹, *Vanbračna zajednica sa maloletnikom*³² i *Trgovina ljudima*³³.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnompravnoj zaštiti maloletnih lica³⁴ sadrži posebne zaštitne odredbe za decu

²⁶ Čl. 15-24 Porodičnog zakona

²⁷ Član 23 Porodičnog zakona

²⁸ Član 24 Porodičnog zakona

²⁹ Član 194 Krivičnog zakonika

³⁰ Član 193 Krivičnog zakonika

³¹ Član 187a Krivičnog zakonika

³² Član 190 Krivičnog zakonika

³³ Član 388 Krivičnog zakonika

³⁴ "Službeni glasnik RS", broj 85/2005

žrtve određenih krivičnih dela, među kojima su i krivična delo Vanbračna zajednica sa maloletnikom, određena krivična dela protiv polne slobode i krivično delo Trgovina ljudima.

Zakon o socijalnoj zaštiti definiše oblast socijalne zaštite, kao delatnosti čiji je cilj pružanje pomoći i osnaživanje za samostalan i produktivan život u društvu pojedinaca i porodica, kao i sprečavanje nastajanja i otklanjanje posledica socijalne isključenosti³⁵, kroz, između ostalog, prevenciju zlostavljanja, zanemarivanja ili eksploatacije, odnosno otklanjanja njihovih posledica³⁶. Zakon posebno prepoznaje kao korisnike usluge socijalne zaštite dete i mladu osobu kojoj je usled porodičnih i drugih životnih okolnosti, ugroženo zdravlje, bezbednost i razvoj, odnosno ako je izvesno da bez podrške sistema socijalne zaštite ne može da dostigne optimalni nivo razvoja, a između ostalog ukoliko postoji opasnost da će postati žrtva ili ako jeste žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja i eksploatacije, odnosno ako su mu fizičko, psihičko ili emocionalno blagostanje i razvoj ugroženi delovanjem ili propustima roditelja, staratelja ili druge osobe koja se o njemu neposredno stara i ako je žrtva trgovine ljudima³⁷.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donelo je 2019. godine **Instrukciju o načinu rada centra za socijalni rad – organa starateljstva u zaštiti dece od dečjih brakova**³⁸. Instrukcija upućuje organe starateljstva da postupaju u skladu sa zakonom, standardima stručnog rada i kulturno kompetentnom praksom rukovodeći se najboljim interesima deteta. Instrukcija dalje upućuje na primenu mera neodložne intervencije, kao i mere i usluge zaštite:

³⁵ Član 2 Zakona o socijalnoj zaštiti

³⁶ Član 3 Zakona o socijalnoj zaštiti

³⁷ Član 41 Zakona o socijalnoj zaštiti

³⁸ <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2019-06/Deciji%20Brakovi%20Instrukcija0001.pdf>

informisanje i savetovanje, upućivanje na druge usluge i servise, materijalnu podršku, korektivni i preventivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, privremenu starateljsku zaštitu, pokretanje postupka za razrešenje staratelja, pokretanje sudskih postupaka, podnošenje krivičnih prijava za krivična dela Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, Vanbračna zajednica sa maloletnikom ili Trgovina ljudima. Takođe, organi starateljstva se upućuju da prilikom davanja mišljenja sudu u postupku odobravanja zaključenja braka maloletnom licu mlađem od 18 godina, vrše procenu stanja i potreba deteta i preduzimaju mere koje su prethodno navedene.

Strateški dokumenti

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u RS (2016-2025)³⁹, u okviru Posebnog cilja 5: Unaprediti pristup uslugama socijalne zaštite i dostupnost novčanih davanja radi smanjenja siromaštva i povećanja socijalne uključenosti Roma i Romkinja u lokalnoj zajednici i Operativnog cilja 1: U sistemu socijalne zaštite primeniti rešenja koja daju prednost podršci porodici prilikom pružanja podrške deci u riziku, uključujući i posebnu podršku romskoj porodici, planira sledeću meru: Unaprediti sistem prevencije i podrške s ciljem smanjenja broja maloletničkih i prinudnih brakova i maloletničkih trudnoća u romskoj zajednici.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine⁴⁰, u okviru Posebnog cilja 2.6 - Unapređen položaj višestruko diskriminiranih i ranjivih grupa žena, predviđa meru koja se odnosi na dečje, rane i prinudne brakove: Aktivno raditi na sprečavanju ranih i prisilnih brakova, posebno romskih devojčica i mladih žena i pružati podršku mladim ženama i mladim majkama za

³⁹ [https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-](https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Strategija_za_socijalno_ukljucivanje_Roma_i_Romkinja_2016-2025.doc)

11/Strategija_za_socijalno_ukljucivanje_Roma_i_Romkinja_2016-2025.doc

⁴⁰ „Službeni glasnik RS”, broj 4/16

nastavak školovanja. U okviru Akcionog plana 2016-2018, predviđena je mera 2.1.5. - Sprečavanje ranih, maloletničkih brakova, posebno u romskoj zajednici (aktivnosti: edukacije, timovi za podršku u suzbijanju ranih brakova za devojčice i mlade devojke u riziku).

Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2020-2023⁴¹, pored ranih i prisilnih brakova, prepoznaje i dečji brak kao kršenje ljudskih prava koji ugrožava razvoj devojčica i često dovodi do ranih trudnoća i društvene izolacije, a nedovoljno obrazovanje i niska stručna obučenost održavaju rodnu prirodu siromaštva. Strategija, kao jednu od željenih promena, definiše i razvoj usluga prevencije, direktne podrške i zaštite dece iz osetljivih grupa, uključujući i za decu izloženu dečjem, ranom i prinudnom braku (razvoj sistema identifikovanja i ranog upozoravanja proširenje i omasovljenje i obezbeđenje održivog finansiranja postojećih usluga. U okviru Posebnog cilja 3: Normativni okvir, institucionalni i organizacioni mehanizmi za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, predviđena je mera 3.1: Jačanje sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, u okviru koje je planirana i aktivnost 3.1.1. Izvršiti izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži:(1) Izričitu zabranu telesnog kažnjavanja, (2) Jasno formulisane mere u okviru korektivnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, (3) Propisanu obavezu uspostavljanja međuresorne saradnje u oblasti prevencije i zaštite nasilja nad decom, (4) Brisati odredbu kojom se dozvoljava sklapanje maloletničkog braka uz dozvolu suda.

Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštite žrtava 2017-2022 sadrži poglavlje koje se odnosi na prevenciju i zaštitu dece od trgovine ljudima i iskorišćavanja u pornografiji i prostituciji i predviđa posebne

⁴¹ "Službeni glasnik RS", broj 80/2020.

aktivnosti i zadatke u okviru Posebnog cilja 8.5. Strategija nema posebnih odredbi u vezi sa dečjim, ranim i prinudnim brakovima.

Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021-2025. godine⁴², u okviru mera za ostvarivanje Posebnog cilja 3, predviđa i meru 3.1: Osigurati punu, efikasnu i delotvornu krivičnopravnu zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Očekivani efekti ove mere su usklađeno nacionalno zakonodavstvo sa međunarodnim dokumentima koji se odnose na suzbijanje rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici, kao i da isti krug lica uživa krivičnopravnu, porodičnopravnu i preventivnu zaštitu od svih oblika nasilja u porodici. Jedan od pokazatelja rezultata ove mere je i broj prijava prinudnog braka.

Akcioni plan za poglavlje 23 – pravosuđe i osnovna prava⁴³ kao jednu od mera predviđa meru 3.4.4.20: Usvajanje novog Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u cilju usklađivanja sa najboljim praksama EU. Predviđena je i mera 3.4.4.21: Izrada novih posebnih protokola, za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja i stvaranje pretpostavki za obaveznost njihove primene a posebno u oblastima: postupanja pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja; zaštite dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja; postupanja policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja; postupanje sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja; zaštite dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama. Ove mere planirane su da se okončaju do kraja II kvartala 2021. godine.

⁴² "Službeni glasnik RS", broj 80/2020

⁴³ Dostupno na:

<https://www.mpravde.gov.rs/files/Revidirani%20AP23%202207.pdf>
pristupljeno 12.06.2021.

REZULTATI/STUDIJE SLUČAJA

Statistički prikazi i priče naših ispitanica koji slede imaju za cilj da ukažu na uticaj svih kompleksnih faktora, koji utiču na donošenje odluke o stupanju u dečji brak. Posebna pažnja data je onim temama koji pokazuju unutrašnje procese u samim ispitanicama, pritiska socijalnih i kulturnih normi od strane zajednice i unutar samih njih, ekonomske situacije kao i rodno zasnovanog nasilja. Kroz njihove priče prikazaćemo kako su stupile u dečji brak, njihov unutrašnji doživljaj samog čina do svih daljih životnih događaja i odluka koje su proizašli iz stupanja u dečji brak. Sa druge strane ćemo prikazati i kako su/nisu reagovalе nadležne institucije.

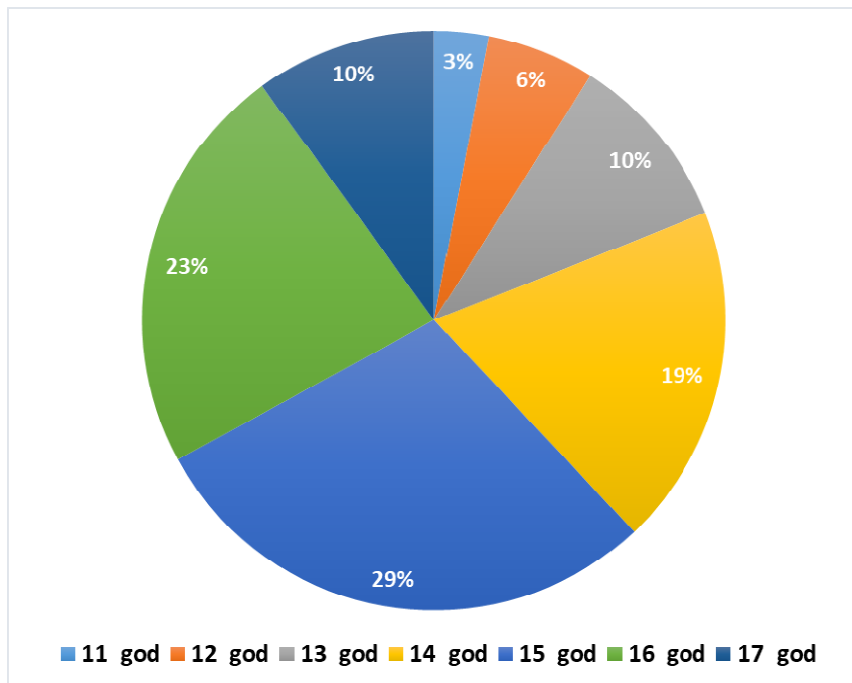
Stupanje u brak i satrosna dob ispitanica prilikom stupanja u dečji brak

Rana udaja i dečji brak stavljaju u poziciju devojčicu da udajom preuzima sve ženske obaveze u kući i očekivanje zajednice da što pre postanu majke. U ovakvim porodicama je u potpunosti očuvana patrijarhalna struktura u kojoj u kojoj je svekrva centar moći u porodici.

Mlade devojke pre stupanja u brak uglavnom nemaju saznanja šta ih čeka u braku, ili bar tome ne razmišljaju mnogo. Kada im u retkim slučajevima majke govore o braku, uglavnom je to priča o teškoćama prilagođavanja u novoj sredini, očekivanjima koja nova porodica ima od njih, obavezom da ispune zahteve muža, svekra i svekrve, obaveze preuzimanja na sebe svih kućnih poslova.

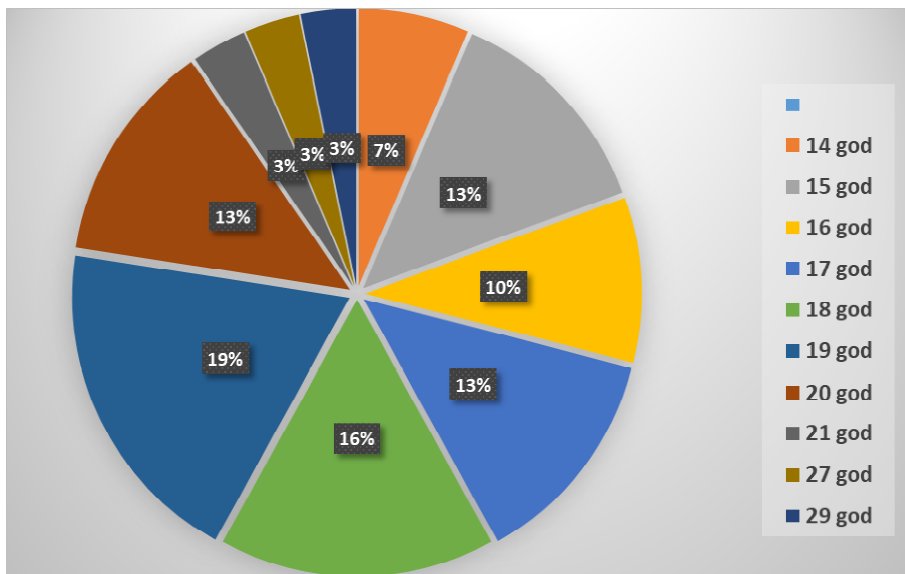
Najveći broj ispitanica u dečji brak stupilo sa 15 godina (29%), sa 16 godina (23%), 14 godina (19%), 13 godina (10%), 17 godina (10 %)12 godina (6%) i 11 godina (3%) (Grafikon 1).

Grafikon 1: Starosna dob ispitanica prilikom stupanja u dečji brak

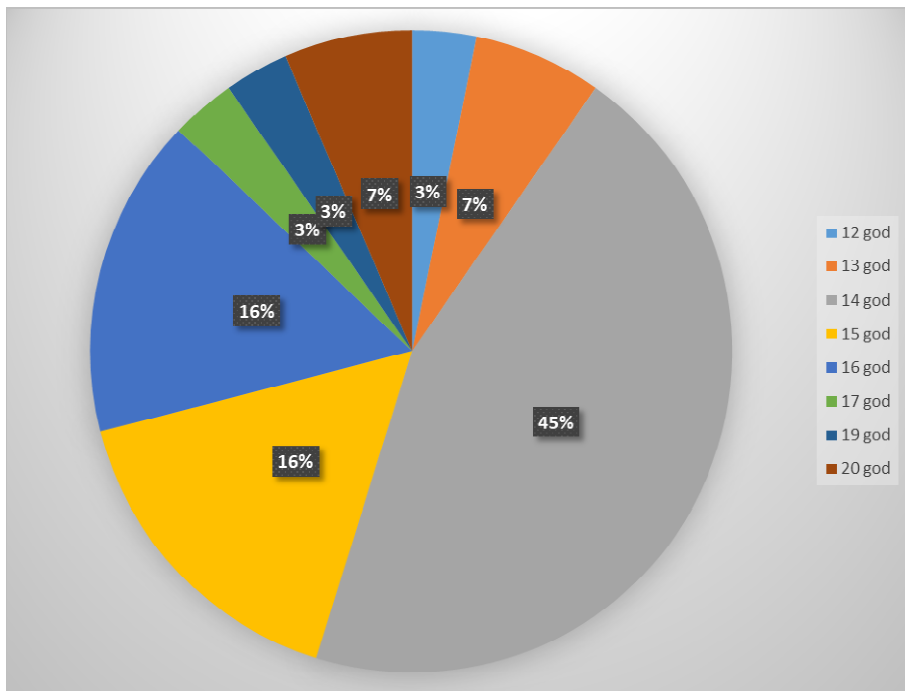
Starosna dob partnera ispitanica, sa kim su ušle u dečji brak, je u rasponu od 29 godina (3%) do 14 godina (6%). Najviše je sa 19 godina (19%) 18 godina (16%). (Grafikon 2.).

Grafikon 2: Starosna dob partnera ispitanica sa kim su ušle u dečji brak

Takođe, starosni uzrast njihovih majki kada su ušle u brak, ukazuje na dominantnu zastupljenost dečjeg braka i kod njih. Sa 14 godina u dečji brak je stupilo (45%), sa 15 godina (16%) i 16 godina (16%), sa 20 godina (6%) i 13 godina (6%) i 12 godina (3%).(Grafikon 3).

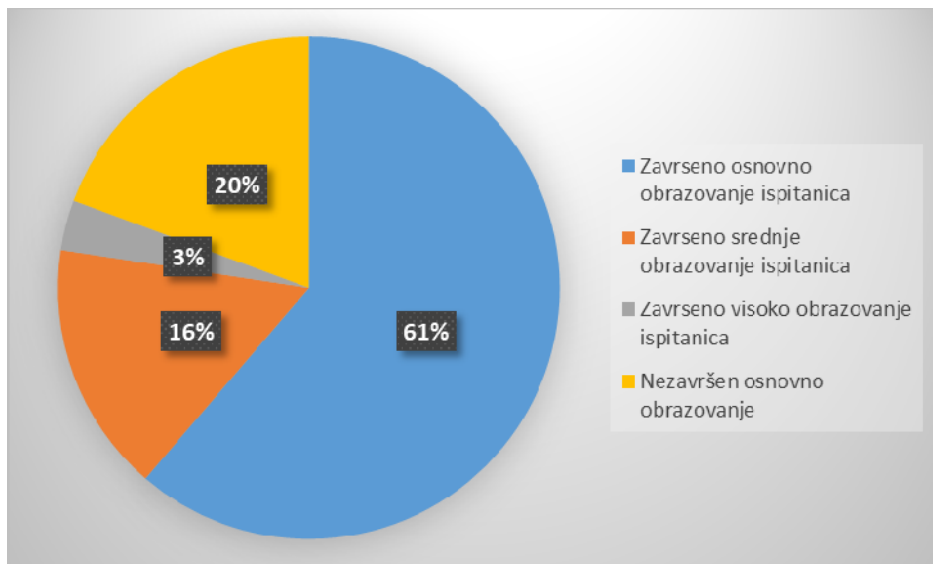
Grafikon 3: starosni uzrast majki ispitanica kada su ušle u brak

Obrazovanje ispitanica

Osnovnu školu je pohađalo 5 ispitanica ali je nisu završile (rano napuštanje obrazovanja) i 1 ispitanica nije uopšte išla u školu (20%). Završenu osnovnu školu ima 19 (61%) ispitanica, svega 5 (16%) ispitanica je završilo je srednje obrazovanje, a samo 1(3%) ispitanica visoko obrazovanje (Grafikon 4).

Grafikon 4: obrazovanje ispitanica

Analiza podataka pokazala je da postoji statistički značajna povezanost uzrasta u kom su ispitanice stupile u dečji brak i isključivanja iz formalnog obrazovanja. Nijedna ispitanica koja je stupila u dečji brak pre 17. godine nije završila srednje obrazovanje izuzev jedne ispitanice koja je izašla iz dečjeg braka i nastavila školovanje. Ispitanice koje su rano napustile obrazovanje i nisu završile osnovnu školu, su pretežno one koje su u dečji brak stupile sa 14 ili manje godina.

Školovanje su prekinule u trenutku udaje 8 ispitanica, 16 ispitanica pre udaje, 2 ispitanice posle udaje.

Odluku o prestanku školovanja u 15 slučajeva je doneta od strane roditelja, u 3 slučaja je doneo partner/muž, u 4 slučaja su same odlučile i u 4 slučaja neko drugi (ujaci, stričevi i sl.)

1.) Upitane da li je neko iz škole reagovao, kada su prekinule obavezno osnovno obrazovanje 4 ispitanice su odgovorile da jesu i navele kakvo je bilo postupanje:

Zvali su moju majku i rekli da idem u školu iako sam se udala. Ja nisam htela I tako je ostalo. Niko nije posle zvao ni navaljivao da idem.

Da škola je reagovala. Majka je bila pozivana u školu od strane direktora. Mami je prećeno kaznama koje je ona pristala da plaća ali me nije vraćala u školu.

Razredna je pisala dopis roditeljima da ih obavesti da ne dolazim u školu, ali su oni rekli da sam se udala i da više neću da idem u školu i na tome se završilo.

Moji su platili neku kaznu, ali niko kući nije dolazio. Kad je ocu stigao poziv, morao je da ide da da izjavu zašto sam napustila školu i platio je kaznu. Tako je to bilo pre.

Kao što se i vidi iz njihove priče, ni jedna od ispitanica nije vraćena u školu za nastavak obaveznog osnovnog obrazovanja.

2.) Najčešći razlozi za napuštanje škole se mogu grupisati u sledeće razloge, kaje su navodile:

Bili smo velika porodica pošto sam ja bila najstarija morala sam da se brinem o sestrama. Sa ocem sam morala da idem na pijac da prodajem robu, jer se moj otac bavio trgovinom majka nije mogla jer je svake godine rodila. Imala sam i sestrića koga sam takođe morala ja da čuvam jer mojoj mami nije bio rođeni unuk nego sin moje polu sestre po ocu, jer se ona preudala a dete je ostavila nama na čuvanje. Bilo mi je teško i kod roditelja imala sam teškoće

za jednu devojčicu koja sa svojih deset godina počela da se stara o sestrama, kućnim poslovima, prodaja na pijaci i vašarima baš je bilo teško.

Roditelji su mi zabranili da idem u školu da ne bi pala u iskušenje sa upoznavanjem drugih muškaraca.

Roditelji su se dogovorili sa budućim svekrom i svekrvom da se udam. I roditelji su mi samo saopštili da prelazim kod njih I da više neću u školu.

Nikada me nisu upisali u školu, nisam ni poziv dobila i to tako ostalo. Nisu mi roditelji ni dali da idem jer nisu bili u mogućnosti da me školuju. Brat je išao u i moralo je da bude za njega, mučevina bila. Krenuo moj brat u školu, a i on mučenik gladan bio u školu, stigao u bolnicu. Tuga.

c) Odgovori na pitanje za mišljenje, koliko je prekid školovanja uticao na njihov dalji život i kako se to dalje reflektovalo na njihov život, se mogu sumirati u sledeća mišljenja:

Prekid školovanja nisam to tada doživela kao ništa strašno. Ali sam vremenom naučila da je to velika greška. Kako sam imala problema nasilje fizičko i psihičko kad bi imala završenu školu možda ne bi trpela to nasilje. Možda bi imala posao zaradila svoj novac i brinula se sama o sebi i svojoj deci. Bila bi ekonomski zbrinuta i matrijalno.

Uticalo je puno. Prekinula sam školu i svoje detinjstvo. Odjednom postajem žena. Kasnije nisam umela da popunim zahtev za dečiji dodatak, jesam jedan deo ali većinu nisam, jer mi pitanja nisu bila jasna. Postala sam glupa i sramota me je. Kada je dete krenulo u školu tek tada sam shvatila šta znači škola.

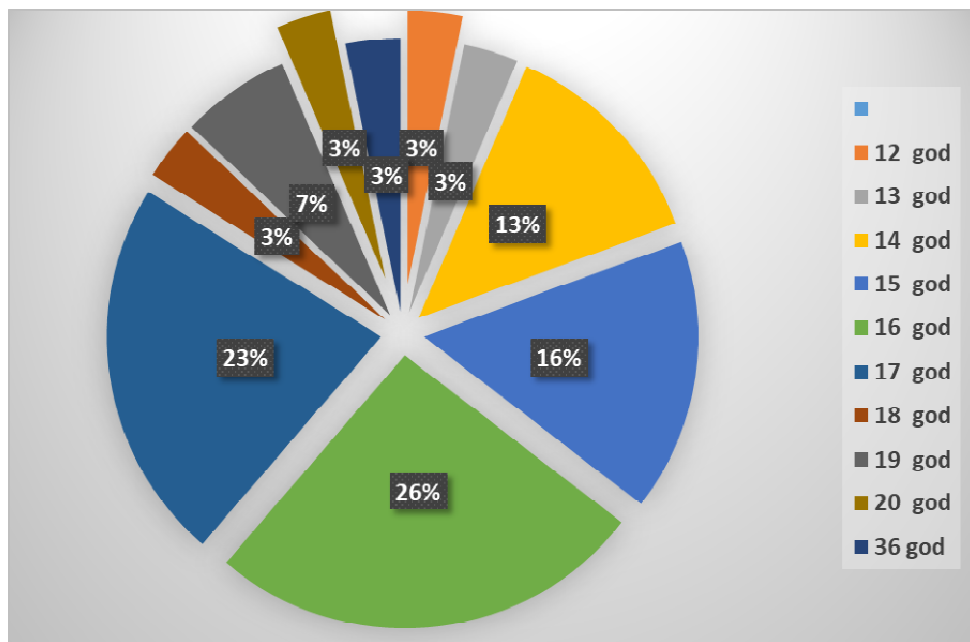
Nisam umela da mu pomognem jer je mene trebao neko da nauči. Znam da čitam i pišem, pomalo računam ali zadatke iz matematike ne znam da rešavam. Sramota me je. U osnovnoj školi ništa više nas nisu naučili. Nas Rome stave u poslednju klupu kažu nam da samo budemo mirni i imaćemo dvojku. Šta sam ja mogla tako da naučim?

Verovatno da bi mi život bio lepši u svakom smislu lepši. Tad si mogao i sa osnovnom školom da se zaposliš gde god hoćeš. Mislim i da sam tad ostala u školi verovatno da se ne bi ni udala dok ne završim makar osnovnu školu, toliko su roditelji mogli da mi pruže. Ne znam. Žao mi sto to nisam prošla, što nisam išla na ekskurzije. Kasnije me je bilo sramota kad sretnem moje drugarice iz razreda i moje nastavnik.

Trudnoća

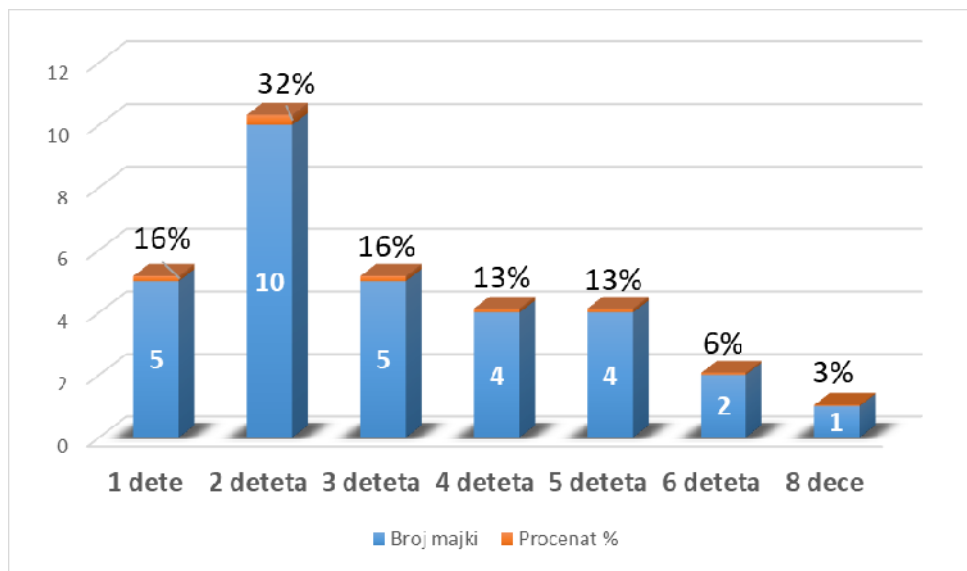
Jedno od bitnih obeležja dečjeg brak su rane trudnoće i porođaji. Od samog njihovog dolaska u novu porodicu od njih se očekuje da rode dete i tek kada rode dete zauzimaju značajniju poziciju u porodici. Najveći procenat porođaja kod ispitanica je sa 16 godina (26%), 17 (23%), 15 (16%), 14 (13%), 13 (3%), 12 (3%)... (Grafikon 5).

Grafikon 5: Starosna dob ispitanice prilikom prvog porođaja

Višebrojne trudnoće, su jedna od značajnih pojava kod dečjeg braka. Ono što se uočilo prilikom intervjuisanja je da ispitanice koje su imale jedno dete rođeno u ranom dečjem uzrastu u rasponu od 13-16 su te koje nisu imale više od 1-og deteta, što bi moglo da implicira na posledicu rane trudnoće i porođaja. Od ukupno 31 ispitanice 5 je rodilo 1 dete, 10 je rodilo 2 deteta, 5 je rodilo 3 deteta, 4 su rodile 4 deteta, 4 je rodilo 5 dece, 2 su rodile 6 dece i 1 je rodila 8 dece (Grafikon 6).

Grafikon 6: Broj rođene dece po ispitanici

Sledeća dva primera na slikovit način prikazuju višebrojne trudnoće i porođaje i odnos zajednice, zdravstvenog sistema ali i njihov doživljaj rane trudnoće.

1. Ispitanica je u dečji brak stupila sa 13 godina. Rodila je 5 - oro dece. Prvo u 14. godini a zatim u 16, 18, 21, i 25 godini.

Bila sam veoma mlada. Nisam znala ni šta je pregled kod ginekologa, sam samo da me je bilo sramota kada sam otišla prvi put. Jako ružno. Ja sam rodila zdravu decu, ali to je drugo vreme bilo sada ima sve i svašta, razne bolesti. Bolje posle 18. godina da rodiš. Telo je drugačije i više znaš.

Doktorica je samo rekla, mnogo rano, ali dobro ti si zdrava. To je kod vas normalno. To je bilo kada sam otišla kod lekara da se porodim, pre toga nisam odlazila.

2. Ispitanica je sa 14 godina stupila u brak. Rodila je 8-oro dece. Prvo u 15. godini a drugih 7-oro u periodu od 15-27 godine.

Protiv sam rane trudnoće. Nije zdravo, neiskustvo, neznanje. Potreba za dečjim životom. Rani brak mi je oduzeo detinjstvo, obrazovanje. Brak se pretvorio u nasilje i samo se nadovezuju negativne stvari.

Doktorica mi je rekla da je rizična dečja trudnoća i nije zdrava za moj organizam.

Uloga roditelja partnera na planiranje trudnoće je takođe zastupljena pojava kod dečjih brakova i to ilustruje sledeći primer gde ispitanica, koja sada ima 24. godine, navodi:

Moj svekar i svekrva su hteli da ja odmah ostanem trudna, sa 12 godina. Vodili su me kod jednog doktora, on je bio ljut što su to tražili. Kad sam ostala trudna sa 13, oni su njemu nosili poklone, videla sam da mu nose neko vino i svašta. Na kraju niko ništa nije uradio, porodila sam se normalno u bolnici.

Doktor je bio ljut što sam ja trudna i pričao je mojoj svekrvi da to nije dobro, ali to je bilo sve.

Ispitanice su takođe isticale, pored negativnih komentara na rane trudnoće, i značaj rađanja deteta zbog statusa u porodici, jer kako kažu:

Trudnoća je važna da bi se sačuvao odnos u porodici. Nakon rođenja prvog deteta mnoge stvari su se promenile.

Muž je radio i često dolazio pijan kući i tada sam dobijala batine. Nakon rođenja prvog deteta mnoge stvari su se promenile, jer sam rodila muško dete.

Svekrva me nije više maltretirala kada sam ostala trudna.

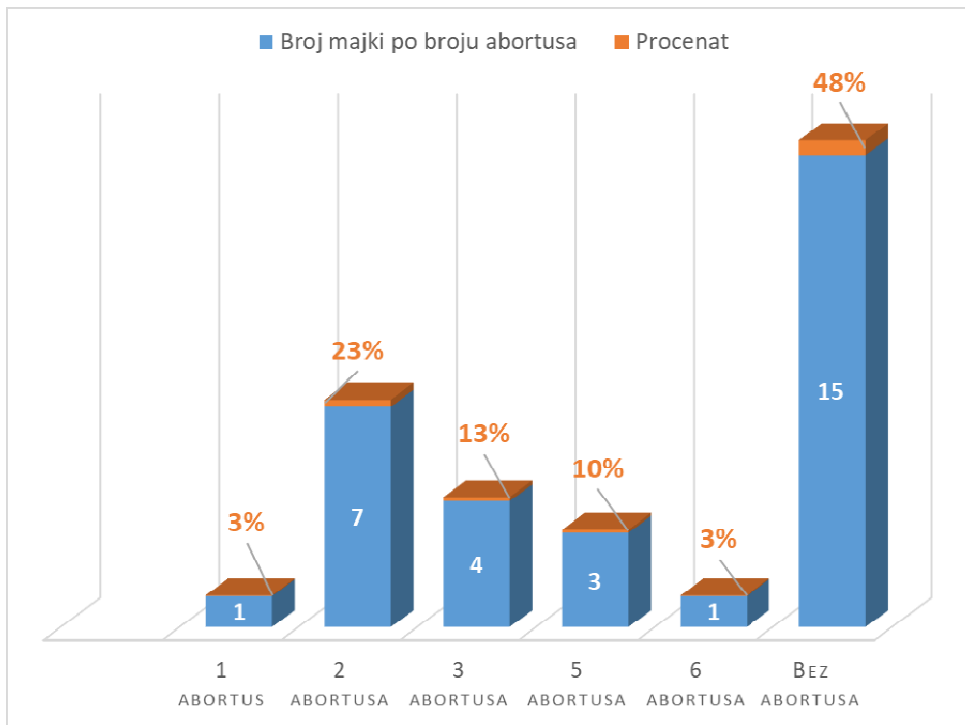
Ono što posebno treba istaći je potpuno odsustvo razgovora o braku i seksualnim odnosima, pre svega sa majkom ali i sa drugim srodnicima. Odsustvo razgovora značajno utiče na reproduktivno zdravlje mladih žena. Činjenica da naše ispitanice nisu imale znanja o samom seksualnom činu govori nam da kod njih znanje o zaštiti sopstvenog zdravlja ne postoji. Jedini metodi kontracepcije jeste abortus (Grafikon 7).

O prvoj bračnoj noći nisam znala ništa, nisam znala šta se od mene očekuje. Sem da moram u sobu da uđem sa njim i da su ostali sedeli u nekoj drugoj sobi pored. Bilo me je stid. (ispitanica je imala 14 godina)

Mi nismo to mogli jer ja nisam htela. Onda su došle dve žene, njeogve strine i bile su tu dok ne uspe. Na kraju je uspelo. (ispitanica je imala 12 godina)

Puno bi mi značilo da je neko pričao sa mnom i lepo na jedan prost način objasnio šta je prva bračna noć, šta se radi i na koji način. Da jednom kad se udaš sve se menja, više nisi dete, nema igranja, čekaju te kućni poslovi. (ispitanica je imala 15 godina)

Grafikon 7. Broj abortusa po ispitanici

Iskustva rodno zasnovanog nasilja

Većina ispitanica je imala iskustva porodičnog i partnerskog nasilja u 22 slučaja, a u 17 slučaja su bile žrtve nasilja u primarnoj prorodici. Nasilje su vršili, otac, maćeha, brat, partner, svekar i svekrva. Zavisno da li su trpele nasilje u primarnoj ili sekundarnoj porodici

menjali su se i nasilnici. (Tabela 1). Novi podaci potvrđuje činjenicu da je preživljavanje nasilja u detinjstvu, uključujući i nasilje kroz izloženost porodičnom nasilju nad majkom ili drugim bliskim članovima porodice, snažan prediktor ponavljanja ovog obrasca u sekundarnoj porodici. Posebno je značajna povezanost izloženosti devojčica zlostavljanju njihovih majki, i iskustva da majke ostaju u porodičnoj zajednici uprkos nasilju, jer je to model koji se kasnije zadržava u sopstvenim partnerskim zajednicama i dalje prenosi na novu generaciju.

Tabela 1.

Nasilje u prim. porodici	Broj slučajeva	Ko je bio nasilnik u primarnoj porodici	Nasilje u toku braka	Broj slučajeva	Ko je bio nasilnik u sekundarnoj porodici	Kada je počelo
DA	17	Otac Brat maćeha	DA	22	Partner Svekrva svekar	Odmah posle udaje, u svim slučajevi ma nasilja
NE	14		NE	9		

Najčešće je nasilje počelo odmah po zasnivanju partnerske zajednice.

Konstantno sam živela snjim pod strahom. Bio je ljubomoran i stalno mi je pretio da ne smem da ga ostavim. Bio je ljubomoran i i psihički me maltretirao svaki dan, govoreći mi da sam kurva, glupača, nikakva majka. Bilo me je sramota porodice i okoline da se razvedem.

Po rođenju prvog deteta su počeli problemi, nisam htela da spavam s njim pa sam trpela i seksualno nasilje. Nasilje još uvek

trpim os svih ukućana ali ne prijavljujem.

Muž me je tukao od samog početka. Na kraju me je tukao i svekar. Doživljavala sam nasilje od ranog detinjstva. Nasilje se nastavilo i nakon udaje, iako sam pobjegla od batina oca. Muž mi je pružio dom ali se nasilje nastavilo.

Pričanje o nasilju/Prijavljivanje

Većina ispitanica koja su pretrpele rodno zasnovano nasilje (22) nije podělilo svoja negativna iskustva ni sa kim, pretežno zbog osećanja sramote, ekonomske zavisnosti i nemanja podrške od strane primarne porodice ali i zbog želje da se zajednica održi, uprkos tome što je nasilna i disfunkcionalna.

Razlozi ostajanja u nasilnoj zajednici se mogu sumirati u sledeće:

Nisam imala gde da odem sa decom, jer imam puno dece (8). Ko će me primiti. A i bilo me strah od supruga. Plašila sam se da ne naudi deci i meni.

Zbog dece, kako ih ne bi razdvajala i kako ih ne bi druga žena maltretirala. On je decu voleo, deca su volela njega.

Nisam imala čime da ih izdržavam, nisam imala gde da ih odvedem. I kada me je prvi put oterao, oženio se devojkom s kojom se zabavljao, ona nije brinula o mojoj ćerki, vrlo brzo je otišla, ja sam se vratila. I tako uvek isto.

Zbog dece sam sve godine trpela dok su bila mala. Sada su porasla, sramota me od zeta i snaje. Život ide dalje, meni živci popustili, proradila mi štitna žlezda, ima pritisak nisam više zdrava.

Žena ne treba da trpi, ali šta kada ima decu, a nema podršku roditelja i ekonomski je neobezbeđena. Svima je važnije šta će narod da kaže.

Porodica me osuđivala što sam pobjegla za njega (15 godina), nisam imala gde. Morala sam da trpim.

Uglavnom ostaju i trpe. Bar je kod nas Roma tako. Sramota je da se vratiš kod svojih, smatraće te kurvom, nemaš svoj posao, kuću, kuda otići sa decom?

Nisam imala kome da se obratim da mi pomogne, sama sa malim detetom nisam imala gde da odem i kako da preživim. Veliku osudu imala sam od komšiluka, svi su mene krivili. Čak sam ja počela da mislim da ja njemu nisam dobra žena, treba više da se potudim oko domaćinstva, oko svega da bi bio zadovoljan.

Zapažanje anketarke za prethodni slučaj:

Ispitanica čak nikada nije ni razmatrala mogućnost da svog nasilnog partnera prijavi za nasilje.

Kao razloga neprijavlivanja nasilja nadležnim institucijama ispitanice su navele (Tabela 2.).

Tabela 2.

Razloga ne prijavljivanja	Broj ne prijavljivanja po razlozima
Strah	8
Uverenje da se neće ponoviti	7
Nepoverenje u institucije	4
Nemogućnost da samostalno živi	6
Uverenje da će načiniti štetu deci	7
Nešto drugo	8

Iskustvo sa organima koji su nadležni da postupaju po prijavi nasilja:

Prijavila sam ga policiji, dugo je trajalo suđenje nisam mogla da čekam. Prijavila sam ga policiji, uhapsila ga i bio je u pritvoru 16. dana dok nisam povukla tužbu.

Zapažanje anketarke za navedeni slučaj:

Na ispitanici se prilikom intervjua vide tragovi nasilja, moguće je da i dalje trpi nasilje.

Stavovi o ranoj udaji i vezom sa kultom nevinosti

Insistiranje na časti u romskoj zajednici, između ostalog je i insistiranje na zabrani predbračnih seksualnih odnosa za devojke u svim romskim zajednicama. Jedan od nesumljivo značajnih razloga za rano sklapanje braka je upravo i to.

Stavovi ispitanica o ranoj udaji i njenoj vezanosti sa kultom nevinosti oslikavaju se u sledećim izjavama:

Običaji su nešto što prati sve romske devojčice, oni su najgori, niko te ne pita kako se ti osećaš povodom toga. Niko ne priča sa devojčicom o tome šta ih čeka i šta su to bračne obaveze. Bitno je da se devojčica ne zaljubi, osramoti porodicu. Kad su u pitanju romske devojčice jako je važno da su nevine, jer se po tome zna da li je ona osramotila porodicu.

Odrasli su odgovorni za ranu udaju devojčica, oni ugovaraju, dovode devojčice u svoje porodice. U mnogim porodicama je važno da devojčica bude nevinna kada dođe kod njih.

Mislim da se neke devojke rano udaju, zato što još uvek misle da je to tradicija. I svejedno koje posledice to ima i kroz šta sve prolaze,

šta sve moraju. One misle da to tako treba da bude. I trpe svašta, maltretirane su na svaki način nasilja. Puno njih svesno je da postoji i druga strana, to jest lepša strana života, pod nazivom Sloboda. A neke devojke se udaju iz interesa za neke bogate uškarce. U početku im je sve lepo i ide po njihovom planu dok kasnije ne shvate da su napravile grešku. Jer život je kratak a one ga žive sebično sa pogrešnom osobom. One žive, smeju se, jedu, piju, šetaju ali u njima je sve mrtvo.

Ja u svojoj kući nisam imala skim da pričam o tuzi koju sam osećala za umrlom majkom. I zato sam otišla. Veliki broj devojaka ode, jer su roditelji strogi i ne daju im da se viđaju sa momcima. One misle da samo ako pobegnu mogu da budu s njim. Druge roditelji udaju i ne daju im da idu u školu da se "ne bi pokvarile", pa što ranije da se udaju, to je kod Roma važno da se nevina uda. Pogotovo u selima i manjim mestima.

STUDIJE SLUČAJA

I studija slučaja

Zapažanja anketarke

Ova priča mi je bila veoma teška. Sagovornica je svo vreme pričala kroz suze, dva ipo sata smo sedele i pričale. Najteže joj od svega smrt bake, pa dolazak maćehe, trenutaka koje se u detalje seća. Patnja i bol za braćom, sestrom. Prvu bračnu noć je ispričala je do detalja, mnogo teška priča, pa odlazak kod ginekologa, ušivanje, porođaj, dojenje bebe, psihičko i fizičko nasilje od strane supruga. Mnogo je težak život imala, dijabetičar je, još uvek na tablete, oboljenje štitne žlezde. Ona je jaka žena, prava majka, trudi se da joj uvek bude čisto. Najviše me je dirnula jer je svoju životnu priču podelila i sa svojom decom, često bi sedela sa njima i pričala im je da moraju da se školuju, pogotovu ćerka. Njena dvadesetogodišnja ćerka, koja je završila srednju školu, sin joj je takođe srednjoškolac, deca su joj jako vaspitana i dobra, a za majku kažu da je ona njihova svetica. Ćerka joj se zaposlila, radi i ne planira da se udaje.

Ispitanica ima 34 godine i sa 13 godina je stupila u dečji brak. Njena majka se udala sa 14 godina. Primarnu porodicu su činili deda, baba, otac, maćeha, brat i sestra. Nije završila osnovnu školu, završila je 3 razreda osnovne škole. Partner sa kojim je stupila u dečji brak je imao 19 godina i on nije imao završenu osnovnu školu. Porodica u koju je došla imala je 9 članova I činili su je : deda, baba, otac, majka, dve sestre, brat i partner. Odluku da stupi u dečji brak je doneo njen deda, a kao razlog udaje navodi:

Majka joj je nastradala u saobraćajnoj nesreći, pa je svu brigu o deci preuzela njena baka. Kada je ona krenula u treći razred baka se iznenada razbolela. Ubrzo je baka bila smeštena u bolnici, pa je

morala da izostane iz škole kako bi se brinula o mlađim braćama i sestri. Po ceo dan je radila, kuvala, prala veš, sekla drva na panj da bi naložila vatru, dok su otac i deda radili od jutra do mraka u dnevnicu. Ipak je noću kad sve završi, pisala domaći koji joj je učiteljica slala po deci. Bila je dobar đak, među najboljima. Posle mesec dana baku su otpustili iz bolnice, ona je bila srećna jer će moći da se vrati u školu, a baki će pomagati kad se vrati iz škole. Deda joj je rekao da mora još par dana da izostane iz škole kako bi pomagala baki dok malo ne ojača. Umesto baki da bude bolje, baka je iz dana u dan bila sve lošije. Nije mogla ništa po kući da radi, ni ručak nije mogla da sprema. Posle petnaestak dana baki je pozlilo, seća se da je došla hitna pomoć i doktorka je rekla dedi da baka neće još dugo, jer ima rak.

Preplakala je celo veče. Deda je došao kod nje u sobu i rekao da mora da je ispiše iz škole jer je baka jako bolesna. Tako da se u školu nije ni vraćala. Baka je bila nepokretna skoro godinu dana, a ona više nije imala snage da obavlja svakodnevne poslove. Jedno veče tata se oženio, a ja sam odahnula misleći da će da se vrati u školu i svom prekinutom detinjstvu. Da problem bude još veći maćeha je bila alkoholičarka, koja od ranog jutra je pila i od posla nije bilo ništa. Njena muka je bila još veća. Maćeha je maltretirala i nju i braću i sestre, dok je baka bespomoćna plakala, ali nisu ništa govorili ocu da se ne bi naljutio. Baka je posle par meseci preminula. Još jedan gubitak. Dan pred njen trinaesti rođendan deda joj je došao kući u pripitom stanju i rekao joj da će sutra imati goste na rođendanu, da očisti lepo kuću. Na njen trinaesti rođendan su došli prosci sa kojima je deda već ugovorio njen brak. Deda je plakao i rekao da će tako biti bolje za nju.

Ne sluteći da će to veče da je odvedu. Odmah posle ručka nju su odveli, nije ni bila svesna šta joj se dešava. Najteže joj je pala prva bračna noć. Ostale su joj velike traume, jer je ujutru otišla na

ušivanje kod ginekologa. Supruga nije dobro ni upoznala jer je on po ceo dan radio. Mnogo je tugovala za braćom i sestrom ali je podršku imala od svekrve koja je bila divna žena.

Zbog bolesti bake, morala je da napusti školu jer nije imao ko da brine o bolesnoj baki, braći i sestri. Odluku je doneo deda. Niko iz škole nije reagovao. Svesna je koliko bi joj značilo da je završila školu i kaže:

Prekid školovanja je napravilo od mene da budem od ranog detinjstva domaćica i do danas, bila sam dobar đak. Da je bilo sreće, da sam imala zdravu porodicu, sada bi bila prava gospođa imala bi svoj posao, ne bi zavisila od nikog. Jer žena koja nema svoj dinar je niko i ništa osim sluškinje.

Prvi put je rodila u 14-oj godini a kasnije još jedno dete u 16 godini. Muž je odlučivao o trudnoći. U periodu rađanja dece nije imala podršku supruga. Kako navodi:

Kada sam dobila prvo dete (ćerku), suprug je svako veče dolazio pijan, dete nije hteo da prihvati jer je žensko. Iz dana u dan je bilo sve gore, dolazio je pijan, vređao me, a nakon nekoliko meseci počeo je i da me fizički zlostavlja. Čitala sam, dedi se nikad nisam požalila, jer nisam želela da moja ćerka odraste bez majke a pritom je otac ne želi. Situacija se malo smirila sve dok nisam rodila drugo dete (sina) koga je on tako jako želeo, ali je i tad imao razlog da popije. Sve što zaradi potroši na piće.

Imala je 5 abortusa u period od 17-29 godine. Niko iz zdravstvenog sistema nije reagovao kada se pojavila kao maloletna trudnica i niko joj od strane zdravstvenih radnika nije ukazano na štetnost po njeno zdravlje i potencijalne rizike za bebu u slučaju rane trudnoće, kao i štetnosti po zdravlje usled učestalih abortusa.

Trpela je nasilje i u primarnoj porodici a kasnije i u porodici partnera. Kako navodi:

I emotivno i fizički i seksualno me zlostavljao. Prestao je pre nekoliko godina, kada mi je sin odrastao.

Nikad nije prijavila nasilje niti bi ikad prijavljivala. Mišljenja je da bi time pogoršala situaciju, ne veruje u institucije, a time bi ponizila i svoju decu. Kako navodi:

Nikad nije ni pomislila da ga prijavi, nema gde da ide sa decom, a veruje da njen suprug ne bi joj dozvolio da izađe sa decom jer bi je ubio. Živi sa njim samo zbog dece i nada se da će biti srećna sa svojom decom

Kao razloge ostajanja u nasilnoj zajednici iznosi:

Nisam imala podršku svojih najbližih, siromaštvo u porodici iz koje sam otišla, a najveći razlog je to što nisam želela da moja deca odrastu bez roditelja a pogotovu da žive sa maćehom. Suprug mi je trenutno na lečenju od alkoholizma, svekrva mi je jako bolesna, ali se nadam da će se suprug promeniti.

Smatra da ni jedna žena ne treba da trpi da je neko maltretira ali kako kaže:

Ali kad žena nema gde da ode ona mora da trpi i ćuti. Drugačije je kad žena ima svoj posao, samostalna je, ona ne treba ni u kakvom slučaju da trpi nasilje.

Upitana kako bi danas procenila odluku o udaji – da li je pozitivano odlučila ili negativano i zašto?

Odgovorila je:

Rana udaja ti oduzima pravo na život. Preskačeš najbolji period svog života detinjstvo. Tokom detinjstva formira se ličnost, uživaš u igri, jedina briga ti je škola“.

Rana udaja ostavlja psihičke i fizičke posledice, napravi od žene trajni hendikep.

Upitana koja vrsta podrške bi joj značila da je dobila i od koga, kada se našla u situaciji ranog dečijeg prinudnog braka

Odgovorila je:

Da je baka bila živa, sigurna je da do rane udaje ne bi došlo, završila bi školu i život bi joj krenuo u drugom pravcu.

Ali pošto baka nije bila živa, mnogo bi joj značila podrška oca, koju nažalost nije imala.

Upitana za mišljenje zašto se devojčice rano udaju i da li to ima veze i sa kultom nevinosti ili ne mišljenja je:

Da se najčešće devojčice udaju iz siromašnih porodica, devojčice razvedenih roditelja, misleći da ako se udaju imaće sve. Većina njih se udaje u inostranstvo a one najviše trpe nasilje, u tuđoj zemlji. Ima i izuzetaka gde devojčice samovoljno napuštaju roditeljsku kuću, ima slučajeva da roditelji ne dozvoljavaju da im se deca tako

rano udaju, ali sada je malo drugačije reaguju institucije, vrate ih kod roditelja a one prvom prilikom opet pobegnu. Pre je to bilo veoma bitno, da devojka ne bruka roditelje i porodicu u kojoj ulazi. Sadašnja omladina je to promenila, ima ali vrlo retko.

II studija slučaja

Zapažanja anketarke

Ispitanica je mlada žena koja je doživljavala fizičko i emocionalno nasilje od najranijeg detinjstva. Nasilje se nastavilo i nakon udaje. Stupila je u rani dečji brak sa nepunih 15 godina, svojom voljom, želeći da pobegne od siromaštva i maltretiranja od strane oca. Naišla je na momka koji je joj je priuštio topli dom ali nasilje se nastavilo. Svekrva i suprug su je često tukli, govorili su joj da je kurva kao njena majka jer je napustila oca, a napustila ga je da bi spasila živu glavu. Kaže da sada ne dobija batine ali se ponekad posvađa sa suprugom, svekrva je stara i više joj ništa ne može. Ipak, mora da je gleda, brine o njoj i da je služi. Jedna dobra strana ove priče jeste da je svesna lošeg uticaja ranog braka na jednu mladu devojku-devojčicu. Ona otvoreno govori o tome i šalje jasnu poruku ljudima u svojoj okolini.

Ispitanica ima 30 godina i sa 15 godina je stupila u dečji brak. Njena majka se udala sa 12 godina. Primarnu porodicu su činili **Majka, otac, baba, deda, tetka, ujak, brat i dve sestre i ona**. Završila je osnovnu školu. Parner sa kojim je stupila u dečji brak je imao 15 godina i on ima završenu osnovnu školu. Porodica u koju je došla imala je 5 članova I činili su je: **Majka, otac i brat, sestra i on**.

Odluku da stupi u dečji brak su doneli ona i njen partner a kao razlog udaje navodi:

Upoznali smo se na nekom slavlju. Viđali smo se na rođendanima, svadbama, jednom smo išli zajedno na Kalemgdan.

Tortura maćehe bila je okidač da se odlučim da pobegnem sa sadašnjim mužem koji mi je na jednom rođendanu ponudio brak. Razmišljala sam samo o tome kako da se sklonim i pobegnem od oca i maćehe. Udala sam se misleći da sam pobjegla od zla koji sam proživljavala godinama.

Školu je napustila u osmom razredu, na polugodištu. Jer kako kaže:

Nismo imali vremena da sačekamo da završim osmi razred. Meni se žurilo samo da pobegnem od oca i maćehe a njemu se žurilo jer se zaljubio u mene. Rekao mi je da ću da završim vanredno osmi razred, kao on, i tako je bilo.

Niko iz sistema nije reagovao na njeno napuštanje osnovne škole iako je kako kaže

Tata je javio da sam se udala i to je bilo sve. Osnovnu školu sam, naknadno završila, osmi razred jer sam se udala na polugodištu.

Svesna je značaja obrazovanja i kaže:

Prekinula sam školu i svoje detinjstvo. Odjednom postajem žena. Kasnije nisam umela da popunim zahtev za dečiji dodatak, jesam jedan deo, ali većinu nisam jer mi pitanja nisu bila jasna. Postala sam glupa i sramota me je. Kada je dete krenulo u školu tek tada sam shvatila šta znači škola. Nisam umela da mu pomognem jer je mene trebao neko da nauči. Znam da čitam i pišem, pomalo računam ali zadatke iz matematike ne znam da rešavam. Sramota me je. U osnovnoj školi ništa više nas nisu naučili. Nas Rome stave

u poslednju klupu kažu nam da samo budemo mirni i imaćemo dvojku. Šta sam ja mogla tako da naučim?

Prvi put je rodila u 16-oj godini a kasnije još 3-oje u 17. 21. i 26. godini. Smatra da rane trudnoće:

Su loše jer je žena mlada i još uvek se razvija. Može da bude beba bolesna ili majka ako nije dovoljno razvijena. Loše je takođe zato što ti ne umeš ništa oko bebe pa ti svekrva bukvalno otme dete kao meni. Zato sa ostalom decom nije mogla, nisam joj dala, ipak sam bila malo zrelija i uspela sam da se izborim da ih ja gajim kako umem i znam.

Imala je 3 abortusa sa 20, 23, 27 godina. Niko iz zdravstvenog sistema nije reagovao kada se pojavila kao maloletna trudnica i niko joj od strane zdravstvenih radnika nije ukazano na štetnost po njeno zdravlje i potencijalne rizike za bebu u slučaju rane trudnoće, kao i štetnosti po zdravlje usled učestalih abortusa.

Trpela je nasilje i u primarnoj porodici a kasnije i u porodici partnera:

Pored svakodnevne borbe sa siromaštvo, zajedno sa majkom i sestrama bila sam izložena batinama. Jednom me je otac zatvorio u šupu, obrijao glavu i obrve i zaključanu me držao cele noći. Imala sam 13 godina. Razlog tome je bio što sam ga opsovala i odgurnula dok je tukao majku. Vrlo brzo nakon toga majka nas je napustila i otišla u Nemačku. Ostala sam da brinem o sestrama, ali otac se ubrzo oženio i doveo maćehu koja nas je takođe tukla i malretirala. Tortura maćehe bila je okidač da se odlučim da pobegnem sa sadašnjim mužem koji mi je na jednom rođendanu ponudio da brak. Razmišljajući samo o tome kako da se sklonim i pobegnem od oca i maćehe udala sam se misleći da sam pobegla

od zla koji sam proživljavala godinama. Međutim nasilje se nastavilo, samo u novoj porodici od strane svekrve i muža. Odmah nakon udaje i traje 15 godina.

Nasilje nije prijavljivala jer:

Mislim da mi niko ne bi pomogao a i nemam kuda da odem sa decom. Posle toga bi me još više tukao. Plašila sam se a i nisam u mogućnosti da samostalno živim s decom.

U nasilnoj zajednici je ostala zbog:

Ostajemo i trpimo. Bar je kod nas Roma tako. Sramota je da se vratiš kod svojih, smatraće te kurvom, nemaš svoj posao, kuću, kuda otići sa decom?

Upitana koja vrsta podrške bi joj značila da je dobila i o od koga, kada se našla u situaciji ranog dečijeg prinudnog braka

Odgovorila je.

Da sam imala podršku majke, da me je pavela sa sobom u Nemačku, da živimo mirno i da idem na neki zanat tamo, nikada se ne bih udala ili bih tek kasnije. Ne ljutim se na majku, nije imala kuda da me povede, dobro je da se spasila, otac bi je možda i ubio. Čujem da bije i maćehu. Da sam samo imala gde drugde da odem da živim ja se ne bih udala. Bila sam dete kome je trebao topli dom i mir.

Deca treba da rastu i da se igraju a ne da rađaju decu, imaju seksualne odnose, to je strašno i traumatično, to nikako nije za mladu devojčicu. Kuvanje, čišćenje kuće, pranje veša napolju u toku zime je previše za jedno dete od 14-15 godina.

Batine su redovna pojava uz sve ovo. Eto šta vam donosi rana udaja. Nedaj Bože nikome.

Upitana za mišljenje zašto se devojčice rano udaju i da li to ima veze i sa kultom nevinosti ili ne?

Tako je to odavnina. Ostale devojke se školuju a mi Romkinje se udajemo da ne bi izgubile nevinost i obrukale porodicu.

Samo zbog toga. Ja da nisam sama pobegla sa suprugom, moj tata bi mi našao nekoga i udao da ga ne obrukam.

Veoma je bitna nevinost. Zbog toga se naše devojke rano udaju. Bruka je za familiju ako izgubi nevinost pre braka.

Upitana kako bi danas procenila odluku o udaji – da li je pozitivano odlučila ili negativano i zašto?

Negativno. Pored batina i psihičkog malteriranja, moraš da čistiš, kuvaš i služiš. Škola i detinjstvo su ti prekinuti, postaješ majka detetu o kome ti ne daju da se brineš, jer si mlada i ništa ne znaš, svekrva ti otima dete.

III studija slučaja

Zapažanja anketarke

Ispitanica je imala potpuno poverenje da mi se poverii, jer do sada smo imale radionice gde su majke pričale o svom životu uvek nam govore da im lakše kad nekom govore kako je njima bilo i znaju da mi nećemo to preneti nekim ustanovama da nećemo ugroziti njihov život ni porodice. Više puta imala prekid u razgovorima jer su sve tražili od nje ukućani. Govorila je oko 2 sata, nije imala strah, ali kad nešto nije mogla da kaže ili se grčila dok govori gledala sam da je opustim, prebacim uz neku šalu kako bi bilo opuštenije.

Ispitanica ima 38 godine i sa 14 godina je stupila u dečji brak. Njena majka se udala sa 15 godina. Primarnu porodicu su činili: Baba, majka, otac, 3 sestre . Nije završila osnovnu školu, završila je 1 razred osnovne škole. Partner sa kojim je stupila u dečji brak je imao 16 godina i on nije imao završenu osnovnu školu. Porodica u koju je došla imala je 10 članova i činili su je : Svekar, svekrva, 4 devera, 2 jetrve, baba i suprug.

Odluku da stupi u dečji brak je doneli su njeni roditelji, a kako se to odvijalo:

Roditelji su razgovarali sa babom da treba da se udam sa 12 godina. Te dve godine dok su išli po pijacama u različitim gradovima treba naći muža za mene. Tog dana napunila sam 14 godina umesto proslave mog rođendana našli su neke ljude koje su pozvali u našu kuću. To ljudi su došli sa dva auta. Dok su se oni dogovorali roditelji pozvali su me u jednom momentu i rekli da mi je to budući muž da trebam da se udam za njega da je dobra osoba. Jedan od tih ljudi platili su mojim roditeljima novac i nešto

zlata nakita za mene. Nakon toga spakovala mi je majka neku kesu garderobe i ja sam otišla kod njih. Tog dana sam bila jako tužna na moj rođendan da odem kod ljudi koje ne poznajem. Majka mi je rekla da ne brinem da će ona dolaziti kod mene. Ja sam jako teško podnela majka je tek došla nakon nekoliko meseci.

Završila je samo prvi razred osnovne škole i kako navodi:

Školu nisma pohađala osim 1 razreda osnovne škole. Sećam e da je majka rekla da je opasno društvo da me neko ne pokvari da sačuvamo veru i moju plodnost, jer je to važno. Dok su svi išli u školu ja sam sedela kući čuvala braću i sestre i brinula o njima. Samo znam da ime napišem svoje i ne znam da čitam i pišem. Tesko je što danas ne znam da pišem, ne znam da pomognem deci tokom školovanja nemam mogućnosti za posao i ako postoji obrazovanje za odrasle muž mi nije dozvoljavao da idem zbog drugih muškaraca u tu školu. Deca moja idu u školu sada do osmog razreda i znaju da čitaju i da pišu.

iz škole su reagovali na njen ne dolazak u školu, ali kako navodi to nije dovelo do njenog povratka u školu:

Iz škole jednom stigao Centar za socijalni rad pa sam ja bila kod tetke neko vreme pa ponovo kod roditelja i posle više niko nije dolazio da pita što ne idem u školu.

Prvi put je rodila u 14-oj godini a kasnije još 6-oro dece u periodu od 17 do 27 godine. Muž je odlučivao o trudnoći.

U periodu rađanja dece nije imala podršku supruga. Imala je 5 abortusa u periodu od 16-36 godine. Niko iz zdravstvenog sistema nije reagovao kada se pojavila kao maloletna trudnica i niko joj od strane zdravstvenih radnika nije ukazano na štetnost po njeno zdravlje i potencijalne rizike za bebu u slučaju rane trudnoće, kao i štetnosti po zdravlje usled učestalih abortusa.

Mišljenje o ranoj trudnoći:

Ne slazem da žena treba da rodi rano, ali ne treba ni kasno. Sada imam ginekološki problem zbog toga. Žena je potrebno da koristi zaštitu a da ne zna muž da ne bi rodila toliko dece jer posle ne može da se izleči.

Trpela je nasilje i u primarnoj porodici a kasnije i u porodici partnera. Kako navodi:

Sputavana sam da kažem kako se osećam jer nemam vremena za sebe i nemam prava, najvažniji su muž i deca. Nemam prava da raspoložem novcem kako mislim da treba, jer su rekli da ne znam, nisam pismena, garderobu nikada nisam kupovala nego mi je neko uvek davao. Nasilje se dešavalo dok nisam postala svekrva, do pre 5 godina.

Nikada nije prijavila nasilje niti bi ikad prijavljivala. Mišljenja je da bi time pogoršala situaciju, ne veruje u institucije, jer nije zaštićena. Kao razloge ostajanja u nasilnoj zajednici iznosi: nepoverenje u institucije, nemogućnost da samostalno živi, uverenje da će načiniti štetu deci. Kako navodi:

Nije bilo strašno što nije ona imala prava nego da njena deca se ne muče sada. Ne treba da trpi žena niko da bije, ali kad nema gde ona smatra da mora tu da ostane. U drugoj državi je kaže drugačije žene imaju kuću za decu i za nju da je tamo ostala možda bi prijavila.

Njen stav o ranoj udaji je slikovito izrazila na sledeći način:

Ne treba niko da se udaje rano, tamo negde oko 20, pa da završe školu da budu zreli dobri ljudi

Da nisu uvek imali loše namere roditelji, da nekad treba da ih slušamo, ali i da treba da učimo škole budemo žene koje imaju posao da rade i slušaju muža.

Imala sam svekrvu koja me mnogo mučila, tražila da radim sve po kući za sve članove, spremam hranu, da perem veš, da im čistim svima, a kad dodje svekar da bude sve kako treba. Morala sam muža i sve ukućane da služim, slušam. Nisam do sada videla nikada muškarca a onda po prvi put završim u krevet sa muškarcem koga nisam znala. Morala sam roditelje da slušam. Rodila sam 6 dece sa njim putovala u azil u Nemačku sa njim išla po pijaci da prodajem snalazila sam se sa decom dok on nije bio kući sa svim članovima .

Upitana koja vrsta podrške bi joj značila da je dobila i o od koga, kada se našla u situaciji ranog dečijeg prinudnog braka

Odgovorila je.

Kuća, novac za nju i decu od države i roditelja. Kao i da je majka prihvatila da se vrati, vratila bi se kod roditelja

Upitana za mišljenje zašto se devojčice rano udaju i da li to ima veze i sa kultom nevinosti ili ne smatra:

Ne treba da se udaju dok su deca, ali kad završe školu da je vreme za udaju. Devojčica treba da sačuva svoje poštenje nevinost a ako hoće da ide u školu i da se zaposli sve može ali da treba da sačuva za brak nevinost.

Nevinost ima veze sa ranom udajom, smatra da je to obavezno. Da devojka bude prava devojka u brak kada dodje.

Prethodne tri studije slučaja su nam na slikovit način prikazala društveno i socijalno okruženje u kome su devojčice stupile u dečji brak. Počev od porodičnog okruženja iz koga su otišle, do sekundarne porodice u koju su došle i reagovanju nadležnih institucija u životnim događajima koji su proistekli iz dečjeg braka.

Afirmativan primer

Primeru dobre prakse da devojčica napušta dečji brak i osnažuje se za dalji život ima, mada kako i potvrđuje i ispitivani uzorak, primeri su malobrojni. Iz tog razloga, kroz studiju slučaja, je prikazana sledeća životna priča jedne od ispitanica.

Zapažanja anketarke:

Ovim primerom sam htela da pokažem kako jedna greška u životu ne mora da uništi ceo život. Kada postoji podrška porodice sve greške mogu da se prevaziđu, nije bitna ni okolina, nije bitan stav drugih ljudi, nisu važna ogovaranja, neprihvatanja. Za drugog muža ove žene svi su se složili i ona - da ne bi pogrešila ponovo i roditelji. Sa drugim mužem ciljano su je upoznali na nekom izlasku roditelji i prepustili njihovoj odluci, ako se desi ljubav desila se, ako ne, ništa. Zašto su se umešali roditelji? Posle te rane udaje, kada je bila studentkinja upoznala je nekog momka: pijanca, neradnika, sklonog tući i opet pogrešan izbor. Možda zbog neiskustva, dok je bila gimnazijalka nije se bavljala uopšte, nije izlazila. Momak za koga se udala bio je kulturni, završio srednju školu, jediniac situiran. Pokušali su da zajedno otvore firmu, u Srbiji, nisu uspeli. On je doneo odluku, prodao porodičnu kuću, otišli u inostranstvo, namučili su se zajedno sa njihovim dva sina. Epilog; Jedan sin je završio u inostranstvu fakultet SAP consultant je, drugi je završio zanat. Sada je to jedna srećna porodica, uspešna i uvažavana.

Ispitanica ima 50 godina i završila je Filološki fakultet. Sa 15 godina je stupila u dečji brak iako se njena majka udala sa 19 godina. Njenu primarnu porodicu su činili otac, majka, brat i sestra. Partner sa kojim je stupila u dečji brak je imao 19 godina i bio je automehaničar, sa završenom srednjom školom.

Odluku da stupi u dečji brak je donela ona, a kao razlog udaje navodi:

Pošla sam u prvi razred gimnazije. Nisam se prilagodila, na polugodištu sam imala sve jedinice izuzev muzičkog i fizičkog. Kući da idem ne smem, kako tati da kažem. Tata je bio u inostranstvu na radu a mama se vratila kući sa decom sa namerom da otvori svoj biznis i da se vrati iz inostranstva. Već su imali firmu koja se nalazila u dvorištu kuće i u kojoj je radio rođeni stric. Njen budući muž radio je kod strica u njihovoj kući, tu su se upoznali i počeli smo se zabavljati. Zaljubila sam se.

Kad je shvatila da će roditelji saznati za njen neuspeh u školi smatrala je da je najbolje rešenje da se uda za momka sa kojim se zabavljala. Samo sam pozvala svog momka i rekla ja kući ne mogu moram da pobegnem iz kuće i hoću da se udam. Tako je samo iz škole otišla kod njega kući u selo i udala sam se.

Odlukom da se uda je automatski prestala i da odlazi u školu, jer se zato i udala. Niko iz sistema nije reagovao na njeno napuštanje škole. Kako kaže:

Kratko je taj brak trajao da bi saznanje došlo do institucija, pošto škola nije reagovala, nisu ni ostali u sistemu. Ona se posle par meseci vratila i već u septembru ponovo krenula u gimnaziju. Provela je oko 6 meseci u tom braku, nenavikla na kućne obaveze, na život u selu, nedostajalo joj je društvo, mama, tata, brat i sestra, pa čak i škola. Odavno je shvatila svoju grešku i samo je

čekala da joj roditelji odobre da se vrati. Iz jedne situirane porodice došla je u porodicu koja je jedva sastavljala kraj sa krajem, a pri tome se susretala i sa okolinom koja zbog predrasuda što se udala u porodicu ne Roma, nije uopšte prihvatila. Nije bilo nasilja u braku, jer su se oni odnosili sa poštovanjem prema njoj, ona se trudila da se prilagodi novonastaloj situaciji, roditelji su počeli da konktiraju sa njom, ali je okolina u selu nije prihvatila, jer su u susedstvu dobili Romkinju, zaboga kako je to moglo da se desi da neko oženi takvu osobu. U tom braku nije bila trudna.

Ona se posle par meseci vratila roditeljima i već u septembru ponovo krenula u gimnaziju.

Završila gimnaziju onu istu koju je napustila. Završila Filološki fakultet, ali već se u trećoj godini fakulteta udala, i kad joj je stariji sin pošao u osnovnu školu diplomirala je na Filološkom fakultetu.

Upitana kako bi danas procenila odluku o udaji– da li je pozitivano odlučila ili negativano i zašto?

Negativno. Smatra da rešavanje problema, na ovaj način nije dobro, jer je stvorila još veći problem. Trebalo je da razgovaram sa svojim roditeljima da im kažem da se nisam snašla u novoj sredini i da zatražim pomoć, ali ja sam našla pogrešno rešenje.

Smatra da je sama kriva što nije tražila podršku roditelja, iako je imala podršku oba roditelja. Nekada treba razgovarati sa roditeljima i ne prećutati svoje problem. Sve bi bilo drugačije da nije krila problem koji ima.

Sada kao osveščena uspešna žena, protiv je ranih brakova i ranih trudnoća, svesna koliko na zdravlje žene utiču trudnoće, i vrlo se

trudi da u svom okruženju objašnjava devojčicama značaj fizičke zrelosti.

Upitana za mišljenje zašto se devojčice rano udaju i da li to ima veze i sa kultom nevinosti ili ne:

Mislim da se devojčice uglavnom udaju zbog siromaštva, zbog tabu tema koje se u porodici ne otvaraju, zbog nedovoljnog nivoa svesti roditelja koji malo razmišljaju o sreći svog deteta bilo da je u pitanju dečak ili devojčica, već o smanjenju siromaštva te porodice. Mislim da roditelji treba više da pričaju sa svojom decom, da su otvoreni, da ih deca dožive kao nekoga kome sve može da se kaže. Ja to sad radim sa svojim sinovima, otvoreno o svemu pričamo, da ne dožive ono što sam je.

Nevinost je bitna zavisno kako u kom kraju, i da li je u pitanju gradska ili seoska sredina, i to se sve više menja u korist ne priznavanja kulta nevinosti. Takođe mnogo je bitno koja je grupacija u pitanju. Generacije mladih, obrazovanih ne obraćaju pažnju na kult nevinosti, zabavljaju se, kako njima odgovara i stupaju u brak kad žele i s kim žele. Trend je sve većeg obrazovnog statusa naše omladine s samim tim i podizanja svesti o štetnosti ranog i ugovorenog braka.

Potiče iz porodice u kojoj svi rade, majka joj je radila u inostranstvu kad su oni bili mali i kad su se vratili iz inostranstva firmu koju su ovde otvorili otvorili su na majčino ime, tako da je normalno je da ona radi da ima svoj novac i da ne zavisi ni od koga.

Izložena studija slučaja nam je upravo pokazala koliko je značajna podrška primarne porodice, ukoliko žensko dete želi da napusti partnera.

Podrška roditelja i njena želja da završi školu i nastavi dalje su bili ključni faktori u njenom daljem nesmetanom nastavku životnog puta.